

ivshhinu_liderom_zh_inozemnimi_investitsiyami_u_2016_rotsi&objec
tId=1416872

5. Скорбатюк Л.Б. Оцінка інвестиційної привабливості промислового підприємства / Л. Б. Скорбатюк // Кримський економічний вісник. — 2013. — № 2 (03). — С. 152—154.

Summary. This article analyzes the investment of agricultural enterprises during 2010-2015 years, namely: the structure of capital investments in Lviv region by types of economic activity, capital investment in the sector of agriculture in the region in general and in the context of sub-sectors.

Key words: investments, investment activity, investment attractiveness, investments, agrarian sector, agriculture.

УДК 334.732:631.115.8

Дідківська Л.В.,

*к.е.н., науковий співробітник відділу економічної історії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
м. Київ*

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА КООПЕРАЦІЯ – ОСНОВА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті автор звертає увагу до необхідності відродження сільськогосподарської кооперації. Розглянуто історичний досвід розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні.

Ключові слова: підприємництво, підприємці, кооперативи, сільськогосподарська кооперація.

Постановка проблеми. Селяни були та є найбільш вразливою категорією населення в умовах суспільних перетворень. Ймовірно, основна причина криється в традиційності ведення господарства, що породжує несприйняття інновацій, страх перед зміною правил поведінки на ринку, невміння швидко переорієнтуватись у нових умовах господарювання тощо. Посилюються проблеми селян і у зв'язку з відсутністю достатніх фінансових засобів, що відчутно послаблює їхні позиції в умовах жорсткої ринкової конкуренції.

У контексті цих викликів корисним може бути історичний досвід кінця ХІХ – початку ХХ ст., який засвідчив, що сільськогосподарська кооперація як соціально-економічна організація дрібних сільськогосподарських виробників є одним з необхідних чинників

переходу аграрного сектору економіки до ринкових відносин та розвитку аграрного підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сільськогосподарської кооперації належать до кола наукових інтересів О. Бородіної, О. Вербової, В. Зіновчука, Л. Молдаван, А. Пантелеймоненка та інших вітчизняних науковців. Проте актуальним і досі є аналіз сільськогосподарської кооперації як інструмент залучення селянських господарств до підприємницької діяльності у перехідний період.

Метою статті є дослідження історичного досвіду адаптації селян до ринкових умов господарювання, виявлення ключової ролі сільськогосподарської кооперації та пошук шляхів її розвитку як перехідної форми у становленні аграрного підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на інтенсивний розвиток ринкових відносин в другій половині XIX – на початку XX ст., патріархальне селянське господарство досить повільно втягувалось у цей процес. Саме тоді з'явилися такі організаційні форми сприяння піднесенню селянського господарства як перші благодійні кредитні товариства (засновником яких вважають видатного українського діяча Г. Галагана), ощадно-позичкові каси, утворені за підтримки держави, земські каси дрібного кредиту та інші форми допомоги селянському господарству з боку земств, сільськогосподарські спілки, хліборобські артілі. Їх основними завданнями стали: підвищення освітнього рівня селянства, забезпеченість його сільськогосподарським реманентом, агрономічна та ветеринарна допомога тощо. Ці форми ще не мали кооперативних ознак і не були пов'язані з ринком. Однак, саме ці первісні інститути допомоги селянському господарству поклали початок розвитку селянської споживчої і, головне, кредитної кооперації. Адже кредитні товариства в Україні брали на себе і посередницькі операції, поступово поєднуючи їх з переробкою сільськогосподарських продуктів, поліпшенням умов та якості землеробства, скотарства тощо, тим самим беручи на себе функції сільськогосподарської кооперації. Цим пояснюється незначний розвиток вітчизняної сільськогосподарської кооперації (у 1915 р. налічувалося лише 150 сільськогосподарських товариств) у перехідний період, оскільки її функції успішно виконувала розвинена система кредитної кооперації (у 1915 р. вона включала 794 ощадно-позичкових та 1978 кредитних товариств), що мала універсальний характер.

Завдяки універсальному характеру кредитної кооперації на її базі вибудувалася струнка організаційна структура сільськогосподарської кооперації. Вона включала низові кооперативи, районні та обласні союзи на чолі з координаційною установою "Централ" (1918 р.), яка об'єднала діяльність всієї сільськогосподарської кооперації в галузях кредитування, збуту і переробки продукції, постачання техніки,

піднесення рівня агрокультури тощо. В 1919 р. "Централ" об'єднав 43 союзи та 728 сільськогосподарських кооперативів [1, с. 136-137]. Швидкий розвиток кооперації і зростання кількості селян-підприємців, включених до кооперативних організацій, слугували кращим доказом того, що в сільськогосподарській кооперації селянське господарство знайшло найбільш життєздатну і вдалу форму захисту своїх інтересів.

Деструктивною для подальшого розвитку аграрного підприємництва стала політика воєнного комунізму, оскільки кооперація була одержавлена та перетворена на один з інструментів господарсько-розподільчого апарату радянської влади. Проте послаблення державного тиску та часткове відновлення ринкового механізму господарювання в період непу сприяло частковому відновленню конкурентного середовища та основ підприємницької діяльності в сільському господарстві України. Ці кроки стимулювали розширення виробництва сільськогосподарської продукції, піднесення продуктивності праці, підвищення рівня технічного оснащення сільського господарства, налагодження експорту сільськогосподарської продукції, поліпшення агрокультури селянських господарств, зростання підприємницької активності селянства за підтримки кооперації. Так, універсальний центр сільськогосподарської кооперації «Сільський господар» у 1926 р. об'єднав 46 універсальних сільськогосподарських союзів, 3 кредитних і 6 спеціалізованих [2, с. 94]. До цієї організації увійшло майже 3 млн сільськогосподарських виробників-підприємців, а річний оборот сягав 617 млн рублів [3, с. 25]. Проте потенціал сільськогосподарської кооперації як організаційно сформованої, економічно міцної та самодостатньої організації був використаний радянською владою в умовах згорання непу. Потужна мережа сільськогосподарської кооперації була зруйнована натиском на неї насильницької колективізації, націоналізації майна на користь державних машинно-тракторних станцій і колгоспів, передачі її фондів сільськогосподарського довготермінового кредитування Всесоюзному сільськогосподарському кооперативно-колгоспному банку, а кредитних функцій сільськогосподарських кредитних товариств філії державного банку [4, с. 88].

У подальшому близько 70-ти років радянською владою ліквідувався клас підприємців, були відсутні відповідні умови для розвитку підприємницької діяльності, в тому числі і в аграрній сфері. Із легального сектору економіки підприємництво було витіснено в тіньовий сектор. Негативні наслідки тривалої нищівної політики далися ознаки навіть тоді, коли було ухвалено закони "Про індивідуальну трудову діяльність" (1986), "Про кооперацію" (1988), що легалізували дрібне приватне підприємництво, хоч і з численними застереженнями. Незважаючи на те, що зростала кількість зайнятих індивідуальною

трудовою діяльністю, в тому числі і в сільському господарстві, їх ефективність була сумнівною.

Реформування в сільському господарстві практично зводилося до перебудови системи управління, до надання у певній мірі самостійності колгоспам і радгоспам та до впровадження орендних договорів. Відповідно до останнього селяни отримали право на довготривалий період брати землю в оренду та розпоряджатися виробленою продукцією на свій розсуд. Таким чином, почала формуватись перспективна підприємницька група трансформованого селянства – фермерство. Цьому сприяли у першу чергу знання селянами-підприємцями особливостей ґрунту, рослин, тварин, клімату, що, на перший погляд, здавалося достатнім для ведення сільськогосподарської підприємницької діяльності.

Проте селяни-орендарі не були готові до ведення господарської діяльності в умовах ринку, та й не мали фінансів для придбання дорогої сільськогосподарської техніки, впровадження нових технологій. Як і в радянські часи, їм дошкуляли так звані «ножиці цін» між сільськогосподарською та промисловою продукцією. Фермери зіштовхнулись із численними бюрократичними перепонами, а часом і з ворожим ставленням місцевих органів влади і навіть односельців. Консервативно налаштовані керівники місцевих органів самоврядування, керівники колгоспів та радгоспів не були зацікавлені у розвитку ринкових відносин на селі, більш звичними та комфортними для них залишались перерозподільні відносини. Така ситуація ускладнювала і так непросте життя селян-підприємців.

В умовах розбудови незалежної України реформування аграрного сектору економіки безпосередньо пов'язувалось із розвитком кооперативного руху. На початку 1990-х років Верховною Радою України було затверджено низку законопроектів, спрямованих на відродження та державну підтримку кооперації, зокрема: Закон України «Про споживчу кооперацію» (1992), «Про сільськогосподарську кооперацію» (1997), «Про кредитні спілки» (2001), «Про кооперацію» (2003). Крім того, з'явилися Укази Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» (1999), «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки на ринкових засадах» (2000), «Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку» (2002), програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів тощо. Незважаючи на те, що новітнє кооперативне законодавство успадкувало старий радянський принцип підпорядкованості системи кооперації державі і тому мало сприяло відродженню кооперативного руху в Україні, були зроблені перші кроки в напрямку його стимулювання. У результаті почали виникати нечисленні кооперативні організації, в тому числі обслуговуючі

кооперативи та кредитні спілки, але вони не завжди були дієздатними та ефективними, чимало з них почали функціонувати як комерційні [5, с. 346]. На жаль, і через 25 років незалежності України селянська кооперація не стала рушієм підтримки та розвитку аграрного підприємництва, незважаючи на те, що формальні чинники її розвитку загалом були реалізовані державою.

Видається, що основна причина провалу у відродженні сільськогосподарської кооперації насправді криється в ігноруванні саме неформальних чинників її розвитку. Слабкість неформальних кооперативних інститутів в свою чергу негативно вплинула і на формальні інститути (передусім, кооперативне законодавство, на недоліки якого вказують дослідники вже не один рік), а також організації, діяльність яких повинна була спрямовуватись на втілення законодавства, поширення кооперативної ідеї. Це буде тривати доти, доки суспільство не усвідомить значення кооперації як дієвого інструменту розв'язання проблем на селі, матиме недостатній рівень системних знань про кооперацію, внаслідок чого відсутня стратегія її розвитку.

На жаль, сьогодні український селянин також не розуміє переваг сільськогосподарської кооперації, а найгірше те, що він має викривлене сприйняття кооперативних організацій, що зумовлено впливом формальних та неформальних інституційних чинників, сформованих у радянський період. Неусвідомлюючи ринкову природу кооперативу, його помилково пов'язують з усупільненням засобів виробництва, колективним виробництвом та зрівняльним розподілом. Не сприяє розвитку кооперації не тільки незнання селян, але і небажання брати на себе ініціативу, оскільки українцям тривалий час насаджувалась психологія патерналізму, пасивність та орієнтація на державні структури. Сформувалися міцні вертикальні зв'язки між державою та громадянами, тоді як кооперативна співпраця передбачає горизонтальну взаємодію.

Таким чином, актуалізується в першу чергу необхідність популяризації ідеї кооперації в українському суспільстві. Значну роботу в цьому напрямку можуть проводити управління агропромислового розвитку при місцевих органах влади, депутати селищних та районних рад, аграрні громадські організації, ініціативні прибічники кооперативного руху, а також дорадчі служби, що вже надають допомогу у питаннях створення та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Їх системна інформаційно-консультаційна діяльність дозволить ефективно вирішувати проблеми об'єднання малих та середніх виробників у кооперативи за умови підвищення рівня знань у сфері сільськогосподарської обслуговуючої кооперації самих ініціаторів через залучення експертів, підготовку висококваліфікованих кооперативних кадрів.

Потужними перешкодами на шляху до розвитку вітчизняної кооперації є і інші неформальні чинники: відсутність довіри та конфлікт інтересів між фермерами. Тому складовою успіху має стати виявлення на селі ініціативних і авторитетних лідерів, здатних досягти консенсусу між зацікавленими сторонами, стимулювати об'єднання індивідуальних селянських господарств у кооперативи, вести за собою членів кооперативу для досягнення спільної цілі. Натомість сьогодні нерідко кооперативи реєструють представники місцевих олігархічних груп, чиновників з метою отримання донорської допомоги, пільгового оподаткування, дискредитуючи істинну місію кооперації. Тому держава має взяти на себе контролюючу функцію для очищення кооперативного руху від псевдокооперативів, адже відмовитись від державних програм підтримки кооперативів на етапі їхнього становлення не вдасться.

Висновки. У зв'язку з необхідністю розв'язання проблем українського села, нагальною потребою підтримки дрібного агропідприємництва важливо створити стратегію розвитку національної кооперації. Її розробка та реалізація повинна грамотно поєднати ідеї та цілеспрямовані дії вищих органів держави, органів місцевої влади, проектів міжнародної допомоги, науковців, кооператорів та селян. У першу чергу зусилля мають бути направлені на популяризацію кооперації у суспільстві (засобами масової інформації та безпосередньо управліннями агропромислового розвитку при місцевих органах влади, депутатами селищних та районних рад, аграрними громадськими організаціями, ініціативними прибічниками кооперативного руху, дорадчими службами) з метою формування її позитивного іміджу. Успішність цього процесу у повній мірі залежить від рівня знань у сфері сільськогосподарської кооперації самих ініціаторів розвитку кооперативного руху. Тому вкрай актуальним є необхідність поширення кооперативних знань, надання якісної кооперативної освіти, ефективність якої значно зросла б за умови залучення вітчизняних і закордонних експертів, успішних кооператорів-практиків.

Список використаних джерел

1. Туган-Барановський М.І. Кооперація, її природа та мета / М.І. Туган-Барановський. – Львів, 1936. – 143 с.
2. Кононенко К. Сельскохозяйственная кооперация в 1925-1926 году / К. Кононенко // Хозяйство Украины. – 1927. – № 1. – С. 90-107
3. Целларіус В. Сучасна українська кооперація (її стан та розвиток) / В. Целларіус. – Харків: Книгоспілка, 1926. – 80 с.
4. Небрат В.В. Кооперація в Україні: історичний досвід та сучасні проблеми / В.В. Небрат, Л.В. Дідківська, А.С. Аблов // Споживча кооперація України: історичний досвід, сучасний розвиток, стратегічні орієнтири: Збірник наукових доповідей учасників

Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів: Львівська комерційна академія, 2010. – С. 81-97

5. Еволюція ринкових інститутів в Україні: монографія: у 2 ч. Ч. 2 / [В.В. Небрат, Н.А. Супрун та ін.]. – К., 2012. – 460 с.

Summary. Attention is drawn to the necessity of revival of agricultural cooperation. This article deals with the historical experience of agricultural cooperation development in Ukraine.

Keywords: business, entrepreneurs, cooperative, agricultural cooperation.

УДК 331.1

Жидяк О.Р.,

д.е.н., доцент, провідний науковий співробітник

ННЦ «Інститут аграрної економіки»,

м. Київ

Демидова М.М.,

старший викладач кафедри менеджменту і права,

Дніпропетровський аграрно-економічний університет,

м. Дніпро

МОТИВАЦІЙНИЙ ВАЖЕЛЬ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ АГРОПІДПРИЄМСТВ

Сучасні умови функціонування аграрних підприємств вимагають вагомого вкладу у їх розвиток. Одним із напрямів розвитку аграрного підприємства є розвиток його працівників завдяки успішно сформованій кадровій політиці. Проблема у тому, що досить мала частина агропідприємств здійснюють планування та координування кадрової політики, що, в свою чергу, призводить до нерозуміння працівниками цілей та мети підприємства. Найпоширенішим способом проведення кадрової політики є використання мотиваційних важелів управління персоналу. Проблема мотивації праці в сучасному суспільстві відіграє важливу роль, так як правильне проведення мотиваційної політики серед персоналу сприятиме поліпшенню якості праці працівників і підвищенню продуктивності праці.[1, с . 26].

Кадрова політика агропідприємства – це сукупність принципів, методів, форм, заходів і процедур із формування, відтворення, вдосконалення та використання персоналу, створення оптимальних умов праці, її мотивації та стимулювання.

Модель управління мотивацією аграрного підприємства повинна включати в себе два елементи: стратегічний і тактичний. Стратегія